

Fórika Éva

Az „európaizáció” mint a román alkotmány módosításának egyik oka és indoka

A vita- és gondolatébresztőnek szánt Stanomir-jelentés (továbbiakban Jelentés)¹ szerint a román alkotmány módosítását többek között az uniós csatlakozás és ennek folyománya, az európaizáció² teszi szükségessé:

- 1 Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România – Pentru consolidarea statului de drept; http://www.presidency.ro/static/ordine/CPARPCR/Raport_CPARPCR.pdf.
- 2 Jelen tanulmánynak nem célja az európaizáció fogalmának tisztázása. E kérdés irodalma igen tág (lásd pl. Radaelli, C. M.: Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change. European Integration online Papers (EIoP), 2000, Vol 4, Nr 8, <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>; Risse, Th. – Green Cowles, M. – Caporaso, J.: Europeanization and domestic change: Introduction. In Green Cowles–Caporaso–Risse (eds.): Transforming Europe: Europeanization and domestic change. Cornell University Press, Ithaca, NY, 2001, 1–20.; Olsen, Johan P.: The Many Faces of Europeanization. ARENA Working Papers, 2001, WP 01/2, http://www.arena.uio.no/publications/wp02_2.htm; Moussis, Nicholas: Access to European Union. Law, Economics, Policies. European Study Service, Rixensart, 2003.; Coppieters, B. (et al.): Europeanization and Conflict Resolution. Academia Press, Gent, 2004.; Caporaso, James A.: Third Generation Research and the EU: The Impact of Europeanization. University of Washington, Seattle, Wa. 98105, Presentation at Conference on Impact of Europeanization on Politics and Policy in Europe, Toronto, Canada, May 7-9, 2004; Howell, Kerry E.: Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches. Queen’s Papers on Europeanization, No 3/2004; Radaelli, C. M.: Europeanization: Solution or Problem? European Integration online Papers (EIoP), 2004, Vol. 8, Nr 16, <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf>; Töller, A. E.: The Europeanization of Public Policies-Understanding Idiosyncratic Mechanism and Contingent Results, European Integration online Papers (EIoP) 2004, Vol. 8, Nr 9, <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-009.pdf>; Beck, U. – Edgar, G.: Cosmopolitan Europe. Polity Press, Cambridge, 2007.). Az európaizációt jelen tanulmány az európai uniós csatlakozás által befolyásolt társadalmi változások gyűjtőfogalmaként használja. Mivel a Jelentés nem határozza meg, hogy a sokrétű és divatos fogalmat milyen értelemben használja, to-

„A román állam köteles az egyes törvények – beleértve az Alkotmány – módosításai foganatosításának szükségességével kapcsolatos intézkedéseket megtenni, a mélyreható modernizáció perspektíváját biztosítva. Az állam és az állampolgár közti kapcsolat már nem a hagyományos: az új politikai adottságok között az állampolgári közösség képezi azt a vezérelvet, amelynek függvényében a teljes intézményi architektúra szerveződik. Az Európai Unióhoz való csatlakozás az Alkotmánynak nem egy külső eleme, épp ellenkezőleg. Miként azt a háború utáni alkotmányos európai élet mutatta, az európaizáció maga után vonja a kormányzás kapcsolódását egyfajta demokratikus szellemhez.

A hivatalos retorika és a tényleges gyakorlat közötti eltérés összeegyeztethetetlen az Európai Unió által megtestesített éthosszal. Hasonlóképpen, az új feltételek mellett, az állam modernizációja intellektuálisan és politikailag is a Románia újrapozicionálása által meghatározott helyzetből kezdhető el.”

A Jelentést kidolgozó elnöki bizottság ennek okán tartja fontosnak a nemzetközi jog – európai jog – belső jog kapcsolatát szabályozó normák módosítását, tisztázását.

A nemzetközi jog – európai jog – belső jog kapcsolatát szabályozó alkotmányos normák

Az alkotmány euroatlanti csatlakozással kapcsolatos normái (lásd 148. cikk, (1) bek, 149. cikk) természetesen idejüket veszítették, s mint ilyenek, egy esetleges alaptörvény módosításkor kiküszöbölhetők. A bizottság ugyanakkor javasolja a jelenlegi román belső jognak az európai joghoz és a nemzetközi joghoz illeszkedő újraszabályozását. Véleményünk szerint a jelenlegi szabályozás valójában eklektikus, ennél fogva szükséges volna e viszony egységes és egyértelmű rendezése.

Miért eklektikus?

Formális szempontból azonos tárgyhoz tartozó jogi normák akkor felelnek meg a jogállamiság egyszerű és érthető szabályozási követelményeinek, ha – a lehetőségek keretein belül – azonos fejezet alatt szerepelnek. Figye-

vábbi elemzés tárgyát képezhetné az európaizáció különböző definícióinak a román alkotmánymódosítással összefüggő vonzatai.

lembe kell vennünk, hogy az alkotmány mint a kialakítandó hiteles polgári kötődés origója, s ezáltal az ország demokratikus állampolgári közösségének az alapja, az állampolgároknak szól, számukra (is) érthetőnek és értelmezhetőnek kell lennie. Ezért is üdvözlendő volna a román belső jognak az európai joghoz és a nemzetközi joghoz való viszonyát egyetlen fejezet/álfejezet alatt szabályozni.

Tartalmi szempontból a módosítás/tisztázás szükségességének tárgyalása megköveteli a jelenleg érvényes szabályozás összegzését és kritikáját. Íme:

(a) *a nemzetközi jog és a belső jog közötti viszonyt az alkotmány 11. szakaszának kétértelmű rendelkezései szabályozzák;*³ a szabályozás nem egyértelműsíti azt, hogy Románia a jelenleg alkalmazott két elmélet (egyrészt a nemzetközi jog elsőbbségének tézise, azaz a monizmus,⁴ másrészt a dualizmus⁵) közül melyik megközelítés felé hajlik inkább alkotmánya ré-

3 11. szakasz – A nemzetközi jog és a hazai jog

(1) A román állam kötelezi magát, hogy következetesen és jóhiszeműen teljesítse az általa részes félként aláírt szerződésekből fakadó kötelezettségeket.

(2) A Parlament által ratifikált szerződések, a törvénynek megfelelően, a hazai jog részét képezik.

(3) Amennyiben egy nemzetközi szerződés, amelyben Románia részes fél lesz, az Alkotmánnyal ellentétes rendelkezéseket tartalmaz, ratifikálása csak az Alkotmány módosítása után lehetséges.

4 A nemzetközi jog elsőbbségének tézise kimondja, hogy egyetlen, két összetevőből álló jogrend létezik, és ezek közül a nemzetközi jog a belső jog fölött áll, mivel a belső jog a nemzetközi jog származéka. A nemzetközi norma azonnal és teljes joggal végrehajtható, recepció vagy átalakítás nélkül, a szerződő állam belső jogrendjében, s az állami bíró nemzetközi normaként alkalmazza. Ha a belső norma és a nemzetközi norma között ellentmondás tapasztalható, akkor az utóbbit kell alkalmazni, a belső norma pedig, a nemzetközi szerződés érvényességének időszaka alatt nem alkalmazható. A részletesebb bemutatás végett lásd: Fórika Éva: Dreptul comunitar și constituționale naționale. Cazul României. Studii Internaționale, 2000, Nr. 5, 18–22.

5 A dualista elmélet azt tartja, hogy két egyenlő jogrend – a belső és a nemzetközi – létezik, és ezek különböző területeken hatnak. Elfogadják egy, mind a belső, mind a nemzetközi joghoz tartozó jogrész létét, viszont a belső jogi normák értéke nem függ a nemzetközi normákkal való megegyezésüktől, és fordítva, mivel két különböző jogrendszerben alkalmazzák őket. Ahhoz, hogy a konvencionális nemzetközi jogi normák alkalmazhatóak legyenek a szerződő állam belső jogrendszerében, szükség van arra, hogy a szerződés rendelkezéseit a belső jogrend receptálja, és végbemenjen a szerződés „államosítása”, a jogi normát pedig az állami bíró belső és nem nemzetközi normaként alkalmazza majd. Ugyancsak a nemzetközi norma államosításának

vén. Egyes szerzők megkerülik a kérdésre adandó választ, mások azon a véleményen vannak, hogy Románia túlnyomóan monista rendszert⁶ vett át, de tulajdonképpen az alkotmány 11. szakaszának rendelkezései valóságos dualizmust takarnak,⁷ ami az abszolút szuverenitás fényében tökéletesen jogos opciónak tűnik. Véleményem szerint abból a megfogalmazásból, hogy „*A Parlament által ratifikált szerződések, a törvénynek megfelelően, a hazai jog részét képezik*”, az ugyan kiderül, hogy valamilyen módon a nemzetközi szerződések a belső jog részévé válnak, az viszont nem, hogy nemzetközi szerződésként válnak és maradnak a román belső jog alkotóelemeinek (amint ezt a monizmus megkövetelné), vagy pedig a nemzetközi szerződést ratifikáló jogszabály (törvény, kormányhatározat stb.) jogerejét és formáját átvéve kerülnek be a belső jogba, elviselve majdan bármely utólagos, a tárgyra vonatkozó jogszabály módosító vagy éppen hatálytalanító következményeit (amint ez a dualista megközelítés esetén történne, és amely értelmezés inkább levezethető a 11. szakaszból). A 2003-as alkotmánymódosításkor bevezetett 11. szakasz (3). bekezdése inkább az Alkotmány primátusát szentesíti, s ezáltal legalábbis dualista megközelítést sugall.

Mivel az alkotmány 11. szakasza (pontosabban „*a törvénynek megfelelően*” kifejezés) olyképpen is értelmezhető mint a rendes törvényhozó hatalmat a kérdés törvény általi rendezésére feljogosító norma, a Nemzetközi

hatásaként: a belső normává való átalakulás pillanatától a nemzetközi norma utólagos belső törvény segítségével módosítható, az esetleges ellentmondás pedig az illető állam nemzetközi felelősségét vonja maga után. Bővebben lásd: Fórika Éva: i. m.

- 6 I. Diaconu professzor kijelenti, hogy az alkotmány 11. szakaszának (1) bekezdéséből közvetve következik a nemzetközi szerződések elsőbbségének elve a belső jogszabályokkal szemben, ami a monista rendszerek jellegzetes elve (lásd: Diaconu, I.: *Curs de drept internațional public*. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1995, II. kiadás, 21., 22.). Ion Deleanu professzor kijelenti, hogy abból az alkotmányos rendelkezésből, miszerint „a Parlament által a törvény előírásainak megfelelően ratifikált szerződések a belső jog részei”, kitűnik, hogy a szerződések a belföldi jog formális forrásai, ami a monista rendszerekre jellemző vonás (lásd: Deleanu, I.: *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1992, II. köt., 40., valamint Deleanu, I.: *Instituții și proceduri constituționale*. Ed. Ch. Beck, București, 2006).
- 7 A véleményt Ion M. Anghel professzor fogalmazza meg. Lásd: Anghel, Ion M.: *Tratatul internațional și dreptul intern*. Ed. Lumina Lex, București, 1999, 65–120. A 2003-as Alkotmánymódosítás után ugyanezen vélemény fogalmazódik meg bővebb kifejtés nélkül Constantinescu, M. – Iorgovan, A. – Muraru, I. – Tănăsescu, E. S.: *Constituția României revizuită – comentarii și explicații*. Editura All Beck, 2004, 13. (Megjegyzés: úgy véljük, a kötetet a Nemzetközi szerződésekről szóló törvény módosítása előtt lezárták.)

szerződésekről szóló 2003. december 22-i 590-es törvény (590/2003-as törvény) rendelkezéseit is vizsgálunk kell. E rendelkezések a fenti viszony értelmezését tovább bonyolítják. Az 590/2003-as törvény 31. szakasza tiltja valamely nemzetközi szerződés módosítását, kiegészítését vagy hatálytalánítását hatálybalépése után elfogadott belső jogszabályok révén, s leszögezi, hogy valamely érvényes nemzetközi szerződés nemteljesítését nem lehet belső jogszabályokra hivatkozva megindokolni. Mindazonáltal, mivel a törvény sem tisztázza azt, hogy a nemzetközi szerződések ekként képezik-e a román belső jog részét, vagy pedig a nemzetközi szerződést ratifikáló jogszabályként, a nemzetközi normák és a belső jogrend különböző elemei közötti hierarchia nem tisztázott. Tény, hogy az 590/2003-as törvény 31. szakasza semlegesíti a dualista elméletnek a nemzetközi jogi normára vonatkozó káros hatását, viszont úgy is értelmezhető, hogy az alaptörvény dualista megközelítését szentesítve, a belső jogon belül hozza létre a nemzetközi jogból a belső jogba átvett jogi normák csoportját, melyeket, bár jogerejüknél fogva módosíthatna belső törvény, a nemzetközi szerződésekről szóló szabályozás tiltása okán ez a gyakorlat a belső jog szerint volna jogellenes. Ezáltal tehát a törvény nem tesz mást, mint részletezi a belső jog és a nemzetközi jog viszonya tekintetében a dualista megközelítést.⁸

Megjegyezzük, hogy az 590/2003-as törvény elődje, az 1991. évi 4-es számú törvény rendelkezései szerint a román belső jog és a nemzetközi jog viszonya a dualista elméletet szentesítette.⁹ Rámutatunk továbbá arra, hogy az alkotmány 1. szakaszának (1) bekezdése, amely a román állam szuverén jellegét tartalmazza, egyesek szerint „nyilvánvalóvá teszi a román állam teljes körű döntési hatalmát minden más politikai hatalommal, vagy az országon belül, illetve kívül működő struktúrával szemben”¹⁰, s jelzi azt, hogy ezt a bekezdést az abszolút szuverenitás szentesítéseként értelmezik, az abszolút szuverenitás elve¹¹ viszont inkább a dualista elmélet szerinti viszonyt tenné szükségessé a belső jog és nemzetközi jog kapcsolatának vonatkozásában.

Amint a fentiekből kiderül, a kérdés alkotmányos tisztázása elvárható volna.

8 Lásd kijelentés szintjén Constantinescu, V.: Este posibil un control de constituționalitate în România al dreptului derivat al Comunității și al Uniunii Europene? *Pandectele Române*, 2008, Nr. 2.

9 Bővebben lásd Fórika Éva: i. m. 23–25.

10 Lásd Duculescu, V. – Călinoiu, C. – Duculescu, G.: *Constituția României comentată și adnotată*. Editura Lumina Lex, București, 1997, 15.

11 Bővebben lásd Fórika Éva – Petrea, Bogdan: Nemzeti szuverenitás és/vagy európai integráció? *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz.

(b) *Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések és a belső jog közötti viszony* kérdéskörét az Alkotmány 20. szakasza¹² rendezi, mely 1991-es elfogadása óta nem változott. Eszerint,

(i) az Alkotmánynak az állampolgárok jogaira és szabadságaira vonatkozó rendelkezéseit az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és egyéb, Románia által megkötött ilyen tárgyú nemzetközi szerződésekkel összhangban értelmezik és alkalmazzák, illetve

(ii) amennyiben az alapvető emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések és a belső törvények között eltérés van, úgy a nemzetközi szabályozásnak van elsőbbsége, kivéve, ha az Alkotmány vagy a belső törvények ezeknél kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaznak.

Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések szintén nemzetközi szerződések, csupán tárgyak szerint alkotnak külön csoportot. Következésképpen: amennyiben a rájuk vonatkozó sajátos szabályozással nem ellentétes, ezen szerződésekre is vonatkoznak a nemzetközi szerződésekre vonatkozó szabályozások.

A fenti, sajátos szabályozás ugyan a nemzetközi normák primátusát (s ezáltal a monizmust) szentesíti, viszont hiányosságai főként abból fakadnak, hogy az Alkotmánynak az állampolgárok jogaira és szabadságaira vonatkozó rendelkezései felölelik mind a politikai jogokat, mind az emberi jogok különböző generációihoz tartozó jogokat (szociális, környezetvédelmi), míg az identitáshoz való jog az Alkotmány egyéb fejezetében szerepel.

Úgy véljük, hogy a fejezet formális rendezése szükséges. Mindazonáltal, az alkotmányos rendelkezés nem szabályozza a Románia által részes félként aláírt, az „állampolgárok jogaira és szabadságaira” vonatkozó nemzetközi szerződésekben szereplő, de az Alkotmányban tételesen nem szereplő jogok értelmezését és alkalmazását. E rendelkezés (mint a következőkben tárgyalt is) az Alkotmány „konzerválásának” igényét szolgálja, illetve a dualista opció felé hajlás jele.¹³

12 20. szakasz – Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések

(1) Az állampolgárok jogaira és szabadságaira vonatkozó alkotmányos rendelkezések az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és a Románia által részes félként aláírt paktumokkal és más szerződésekkel összefüggésben értelmezik és alkalmazzák.

(2) A Románia által az alapvető emberi jogokra vonatkozóan részes félként aláírt paktumok és szerződések és a belső törvények közötti eltérések fennállása esetén a nemzetközi szabályozásokat kell elsőbbségben részesíteni, azon eset kivételével, amikor az Alkotmány vagy a belső törvények kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaznak.

13 Lásd V. Constantinescu: i. m.

(c) *Az uniós jog és a belső jog közötti viszony szabályozását az Alkotmány 148. szakaszának (2). bekezdése tartalmazza. Megjegyezzük, hogy bár az uniós jog sajátos jogállású, de nemzetközi jog. Az Alkotmány vonatkozó rendelkezésének értelmében az uniós alapszerződések, valamint az uniós jog egyéb kötelező jellegű rendelkezései elsőbbséget élveznek a belső törvények ezekkel ellentétes rendelkezéseivel szemben, a csatlakozási szerződés előírásainak tiszteletben tartásával.*

A rendelkezés egyrészt elárulja a 2003-as alkotmányozó gyűlés tájékoztatatlanságát és fenntartásait a csatlakozási szerződéssel szemben, ugyanis, véleményünk szerint, a tétel befejező részének egyéb, mint pszichológiai hatása nincs. A csatlakozás értelemszerűen a csatlakozási szerződés előírásainak tiszteletben tartásával mehet végbe, viszont a csatlakozás után (amikorra a 148. szakasz (2). bekezdése szól), az uniós jogrendből fakadó primátus (elsőbbség) elvét az uniós jog szerint kell érvényesíteni, melynek a csatlakozási szerződés csupán egy része. Ugyanakkor, arra az esetre ha esetlegesen a csatlakozási szerződés előírásait valamely tagállam megsértené, az alkotmányos kitétel nem nyújt védelmet, hiszen az így jelentkező konfliktust nem az Alkotmány, hanem az uniós jog rendelkezései szerint kellene orvosolni.¹⁴

A rendelkezés tartalmi hiányosságai azonban ennél fontosabbak.¹⁵ Lényeges, hogy a primátus elvét az Alkotmány csupán a belső törvényekre – bármilyen, az Alkotmánynál alacsonyabb jogforrás gyűjtőfogalmára – vonatkoztatja. Az Alkotmánnyal szemben viszont az uniós jog nem élvez elsőbbséget. Ezt az értelmezést a 2003 utáni doktrína feltétel nélkül elfogadta,¹⁶ ami viszont ellentétes az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatából eredő, a közösségi (ma uniós) jog primátusának elvével.

14 Ettől eltérő véleményt fogalmaz meg B. M. C. Predescu (lásd Ordine constituțională și comunitară armonizată din perspectiva Tratatului de la Lisabona. Pandectele Române, 2007. Nr. 9), aki azt állítja, hogy az idézett rendelkezés a kompetencia-átruházás elvének szentesítését szolgálja, kifejezve azt, hogy az Unióra át nem ruházott kompetenciák tagállami kompetenciák maradnak. Véleményünk szerint ez utóbbi kompetencia-átruházást a csatlakozási szerződés s annak ratifikálási törvénye rendezi, a kompetencia-fenntartás pedig szintén az uniós jog szintjén szabályozott.

15 B. M. C. Predescu (lásd az idézett tanulmányt) szerint a rendelkezés tökéletesen harmonizált a közösségi normákkal, ennél fogva hosszú időre mentesít bármely ilyen irányú kritikától.

16 Lásd pl. Constantinescu-Iorgovan-Muraru-Tănăsescu: i. m., 333.; V. Constantinescu: i. m

Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata szerint a teljes közösségi jogrend anélkül, hogy különbséget tennénk az alapító szerződésekből származó normák és a származékjogi normák¹⁷ között, a belső jogszabályok fölötti jogerővel rendelkeznek, azok rangjától függetlenül (alkotmány, sarkalatos törvény, rendes törvény, rendelet, kormányhatározat, miniszteri határozat stb.). A közösségi jog elsőbbsége a Bíróság szerint nem a tagországok alkotmányjogi engedményeiből következik, hanem saját természetéből adódik, lévén ez egy, az államok által kölcsönösen elfogadott jogrend. A Bíróság kifejtette: „létrehozva egy korlátlan időtartamra szóló, sajátos jogkörrel, jogi személyiséggel és képességgel, és pontosabban az állami kompetencia korlátozásából vagy az állami hatásköröknek a Közösségre való átruházásából származó, valódi hatalommal rendelkező Közösséget, ők maguk (az államok), korlátozták, bár szűk területen, szuverén jogaikat, és ugyanakkor megalakítottak egy magukra és a hatáskörükbe tartozókra alkalmazható joganyagot” ... „[a] rendes nemzetközi szerződésektől eltérően az EGK-szerződés saját jogrendet állított fel, mely a szerződés hatálybalépésének pillanatától a tagországok jogrendszerébe illeszkedik, s kötelező a tagországok igazságszolgáltatására nézve.”¹⁸

A Bíróság annak okán kényszerült a tagországok jogának és a közösségi jogrend viszonyának értelmezésére, hogy – az alapító szerződések mindenmű ezirányú rendelkezéseinek hiányában – fennállt annak a veszélye, hogy az államok a közösségi jogot a nemzetközi közjogba asszimilálják, intézkedéseit pedig a nemzetközi normákhoz hasonló jogi erővel ruházzák fel. Mindez nemcsak a közösségi jog egységét befolyásolta volna negatív módon, de fennállt a „kockázat, hogy a Közösség irányában történő hatáskör-átruházás ... írott malaszt marad”¹⁹. Ezt az internacionalista megközelítést védte ki a Bíróság az úgynevezett „közösségi” tézist állítva vele szembe, melynek értelmében a közösségi és az állami jog viszonyát maga a közösségi jog, s nem az állami jogrend kell szabályozza. „A közösségi jog elsőbbségének posztulátuma a Közösségek jogi rendjének egzisztenciális követelmé-

17 A közösségi jog forrásai szempontjából különbséget kell tenni az elsődleges jogforrások, amelyek az alapító szerződések normáit összesítik, és a származékjogi források között, amely azokat a normákat gyűjti össze, melyek a közösségi intézmények szabályozó tevékenységeiből erednek.

18 C.J.C.E. 15.07.1964, Costa/E.N.E.L., af.6/64. Rec.1141.

19 Guy Isaac: Droit communautaire général. Masson, Paris–Milan–Barcelona, 1993, 3. kiad., 168.

nye,²⁰ amely, szükségszerűen magából a közös piac fogalmából következik, és jogilag egy saját, egységes, egyöntetű és hatékony jogrendben testesül meg.

A Bíróság elsőbbség-doktrínájának, melyet az utólagos joggyakorlat is megerősített, a következő négy fő eleme van:

- az elsőbbség a közösségi jog „egzisztenciális feltétele”²¹;
- a közösségi jog saját természetéből adódóan nyilvánítja ki elsőbbségét, tehát az elsőbbség nem a tagországok alkotmányjoga által tett engedmény;
- a közösségi jogrend teljes egészében - az alapító szerződésekből származó normák és a származékjog normái közötti mindenfajta megkülönböztetés nélkül - kötelező, s a jogerő szempontjából, a belső jogszabályok rendelkezéseihez viszonyítva ezek rangjától függetlenül elsőbbséget élvez;
- a közösségi jog elsőbbségének elve nemcsak a közösségi jogrendre hat (az államok és intézmények közti kapcsolatokban, a Bíróság előtt), hanem az állami jogrendszerek területén is.

Következésképpen, a Bíróság jogértelmezése szerinti primátus elvének szentesítése a jelenlegi szabályozás módosítását teszi szükségessé. Megfontolandó volna e szempontból az uniós jogrend összes jellemzőjét felsoroló cikkely Alkotmányba emelése, mely az uniós jog sajátos természetéből eredőnek minősítené ezen alapelveket (azaz a közösségi jog autonómiáját az állami jogrenddel szemben; a közösségi jog elsőbbségét a belföldi jogrendhez viszonyítva; a közösségi jog hatékonyságát az állami jogrenden belül, azaz normáinak azonnali alkalmazhatóságát és közvetlen hatályát).

Összegzésképpen

A román belső jognak az európai joghoz és a nemzetközi joghoz való viszonyát világosabban és egységesebben rendezhetné az alkotmányozó egy esetleges alkotmánymódosítás kapcsán. Általában a nemzetközi jog és belső jog viszonyát véleményünk szerint tétélesen a monizmus elve szerint kellene szabályozni annál is inkább, mivel az Alkotmányban sajátosan kiemelt nemzetközi normák (emberi jogi nemzetközi szerződések, uniós jog) és a belső jog közötti viszonyt rendező törvénycikkelyek, kényszerűségből vagy szabad választás okán, ezen elmélet felé hajlanak.

20 P. Pescatore: *L'ordre juridique des Communautés européennes*. Liège, 1973, 227.

21 P. Pescatore, i. m. 227.

Véleményünk szerint az egyetlen, a valóságnak megfelelő koncepció a monizmus, vagyis a nemzetközi jog elsőbbségének elmélete. Kétségtelen, hogy a nemzetközi jogi normák olyan társadalmi viszonyokat szabályoznak, amelyeknél felmerült a nemzetközi jogi szabályozás szükségessége. Jelenleg a nemzetközi jog túlhaladta azt a fejlődési szakaszt, amikor valamely állam belső jogától elkülönült jogként létezhetett. El kell fogadnunk azt a tényt, hogy az emberiség eljutott abba az állapotba, amikor már nem csupán a különböző államokba tömörült népesség tömegeként van jelen, hanem társadalmat alkot, amely saját jogrenddel rendelkezik: a nemzetközi joggal. Ennek fényében szükséges lehet a szuverenitás fogalmának újragondolása a jelen kor viszonyainak tükrében. Szükséges lehet továbbá az Alkotmánybíróság nemzetközi szerződések felülvizsgálatára vonatkozó kompetenciáinak az újragondolására,²² mely nem kompatibilis a nemzetközi szerződések státusával a monista elmélet szerint (sem). Véleményünk szerint a nemzetközi szerződéseket valamely fél bírósága (legyen az akár Alkotmánybíróság is) nem vizsgálhatja, mert nem az adott fél (állam) egyoldalú akaratnyilvánításának (szuverenitásának) eredménye. Nemzetközi szerződés vizsgálatára, értelmezésére az általa szabályozott testület, vagy ennek hiányában a nemzetközi jog általános szabályai szerint meghatározott testület illetékes. A nemzetközi szerződő fél Alkotmánybírósága csupán a ratifikáció/aláírás alkotmányosságát vizsgálhatja.

22 Lásd az Alkotmány értelmezhető 147. szakasza (3) bekezdésének rendelkezéseit: (3) Ha a nemzetközi szerződés vagy egyezmény alkotmányosságát a 146. szakasz b) pontja szerint megállapították, ez nem képezheti alkotmányellenességi kifogás tárgyát. Per a contrario, amennyiben nem vizsgálták a nemzetközi szerződés vagy egyezmény alkotmányosságát a 146. szakasz b) pontja szerint, akkor ez képezheti alkotmányellenességi kifogás tárgyát.